

О ИЗБОРУ ПРЕДЊЕГ КРАЈА ОДБРАНЕ

Према пројекту наше нове Ратне службе, предњи крај главног положаја изражен је отпорним тачкама водова у првој линији. Како главни положај претставља основу одбранбеног појаса, а његов предњи крај, обично, најважнију, тј. главну линију отпора тог положаја, то је природно да је велика и његова улога у одбрани. Због тога се предњи крај мора смишљено бирати и организовати, тим пре што од његовог држања често зависи и одбрана читавог главног одбранбеног појаса. Због неправилног избора предњег краја бранилац може имати велике губитке, а можда и претрпети пораз, како је то показало искуство из Другог светског рата, као и из ранијих ратова. Дешавало се да су често брзо падали и јаки положаји и да су јединице трпеле поразе, поред осталог, и због неправилно изабраног предњег краја одбране.

Велики губици у људству у савременој одбрани, који произилазе из масовне употребе нападачеве артиљерије, тенкова и авијације, постављају пред браниоца врло важан задатак: како и на који начин да што више сачува своју живу силу, односно како да сведе на најмању меру сопствене губитке од непријатељске ватре, нарочито у фази артприпреме. У том циљу бранилац предузима разне мере и изналази и примењује различите начине: своју живу силу и ватрена средства растресито распоређује по фронту и дубини положаја; користи земљиште и месне објекте за што боље заклањање и дејство; утврђује се и маскира; ствара лажан предњи крај одбране; врши маневар снагама по фронту и дубини; предузима лажне радове, итд. Међутим, све ове мере и начини, које бранилац предузима и примењује за смањење својих губитака, у многим случајевима нису потпуно довољни. То значи да би морао гражити друге начине и могућности. Један од тих начина, по мом мишљењу, био би да се предњи крај одбране поставља на разним местима узвишења, не само на предњим нагибима — на простору између т.зв. „војничке ивице“ и подножја узвишења — већ, понекад, и на задњим нагибима, па и на самим врховима и гребенима и око њих, ако то буде потребно и целисходно. Уосталом, на ово ће браниоца натерати снажна и убитачна ватра бројно и технички надмоћнијег непријатеља у нападу, која ће му, као што је то Други светски рат потврдио, наносити велике губитке.

Према нашим правилима, предњи крај треба бирати и постављати на земљишту које ће у првом реду омогућити прегледност и добро ватрено дејство, па тек онда прикривен распоред живе силе и ватрених средстава на њему. Али, да би се ово обезбедило на маневарском и планинском земљишту, предњи крај се мора бирати и постављати првенствено на предњим нагибима узвишења, одакле се то заиста може најбоље постићи, а то произилази и из захтева наших правила да се непријатељски напад по сваку цену сломи испред предњег краја одбране. Овде се нећу упуштати у разматрање стварних могућности тога непријатељског „сламања“, већ ћу само напоменути да тај захтев безусловно изискује нагомилавање браниочевих снага на предњим нагибима и да то, с друге стране, доводи у питање начин заштите те тако концентрисане браниочеве живе силе од јаке непријатељске ватре у артиљерији. Истина је да непријатељ, и поред своје најснажније ватре, неће моћи да уништи целокупну браниочеву живу силу на целом свом нападном фронту, али ће јој свакако нанети тешке губитке на правцу главног удара, а нарочито на предњем крају одбране.

Дакле, с гледишта осматрања и употребе наоружања с положеном путањом, предњи нагиби су већином подесни за постављање предњег краја, али имају низ недостатака у погледу других захтева одбране. Тако, на пример, јединице су на предњем нагибу најчешће изложене не само непријатељском осматрању, већ и његовој сталној ватри. С друге стране, ту им је отежан и рад на изради и маскирању фортификациских објеката, као и маневар, веза и саобраћај са позадином. Стечена искуства у току Првог и Другог светског рата говоре да је јединицама веома тешко да дуже времена „живе“ и опстану на уочљивим предњим нагибима, па ма како они били солидно фортификациски уређени, у првом реду зато што је јако отежано заклањање њиховог борбеног поретка. Ту су јединице изложене великим губицима, јер нападач, и поред најумешнијег и најбрижљивијег утврђивања и маскирања, ипак може да открије добар део браниочевих фортификациских објеката на предњим нагибима и да их подвргне систематском дејству своје артиљерије, минобацача и другог наоружања. Чим погледа на земљиште извежбано војничко око може већином да уочи фортификациске објекте на предњим нагибима, без обзира што су постављени и маскирани на најпогоднијим местима.

Ако би се предњи крај у свим приликама постављао на предњим нагибима дуж целог фронта главног положаја, бранилац би тиме излагао своје јединице уништавајућој непријатељској ватри и чинио велике услуге нападачу, јер би му омогућио да брзо и лако — често само и по карти — одреди тачно место протезања предњег краја на земљишту. А када открије предњи крај, проицљивом непријатељу неће бити нимало тешко да на основу њега тачно одреди места и осталих елемената главног положаја, па и места међуположаја и резервног положаја. Другим речима, тиме се непријатељу дају сви потребни елементи на основу којих он може да проникне у целокупан

распоред браничевог главног одбранбеног појаса и да, на основу тога, донесе правилне и целисходне одлуке у погледу употребе и дејства својих снага и средстава у претстојећем нападу. У томе му често помажу браничеве непрекидне, немаскиране и земљишту неприлагођене високе жичне и противтенковске препреке, које се без тешкоћа могу уочити и са великих даљина.

Истина, било би сасвим погрешно донети закључак да увек треба одбацити избор предњег краја на предњим нагибима код сваког главног положаја. Напротив, у многим случајевима предњи нагиби пружају неоспорно велике користи браниоцу. Они му обезбеђују добру прегледност и успешно ватрено дејство оруђима са положеном путањом на већа отстојања и омогућавају избор погодних ватрених положаја за оруђа која су одређена за тучење препрека. Они су најпогоднији за организацију успешне фланкирне, косе и унакрсне ватре испред предњег краја и за избор добрих осматрачница. Предњи нагиби, који се налазе иза заиста јаким природних и вештачких противпешадских и противтенковских препрека, такође олакшавају организацију и вођење успешне противтенковске одбране. Покривено и испресецано земљиште на предњим нагибима је врло подесно за постављање предњег краја, јер омогућава да се прикрију од угледа и ватре непријатеља не само људство и ватрена средства, већ и сами фортификациски објекти браниоца. Поред тога, у таквим условима омогућено је скривено привлачење и повлачење браничевих снага, а и вршење успешних противнапада резервама из дубине положаја. Међутим, треба имати у виду да на предњим нагибима неће увек бити повољних услова за постављање предњег краја, бар не на целом фронту главног положаја. То значи да се предњи крај одбране делимично мора постављати и на задњим нагибима¹⁾ и врховима — гребенима узвишења, с тим да се притом води рачуна о многим утицајним елементима који условљавају и одређују његово место на земљишту, на пример о непријатељу (његовој јачини, саставу, наоружању, тактици, намерама, итд.), о јачини и саставу сопствених снага и средстава, карактеру одбране, рељефу и карактеру земљишта и др. Иако сви наведени фактори, у већој или мањој мери, утичу на избор главног положаја и његовог предњег краја, ипак у организацији одбране рељеф и карактер земљишта врше одлучан утицај. Они одређују не само место предњег краја главног положаја, већ и место читавог одбранбеног појаса — величину појединих отсека и одбранбених рејона, места положаја појединих борбених средстава, као и места других елемената одбране.

У даљем излагању размотрићу преимућства и недостатке задњих нагиба, врхова и гребена узвишења у односу на предње нагибе,

¹⁾ У нашим правилима коришћење задњих нагиба у одбрани само је напоменуто. Тако, у тач. 242 ПШВП — II део, стоји, поред осталог, да при организацији одбране у планини командант батаљона може (ако су повољни услови) један део својих снага да распореди и на задњем нагибу (нарочито митраљезе и топове за блиско дејство и подршку противнапада резерви). Међутим, о постављању предњег краја одбране на задњем нагибу нема ни речи.

као и целисходност избора и постављања предњег краја одбране на њима.

Идеја коришћења задњих нагиба за постављање предњег краја главног положаја у одбрани родила се још почетком прошлог века, у време када је дејство артиљериске ватре у нападу било кудикамо мање убитачно него данас. Тако је, например, Велингтон у појединим биткама против Наполеона и његових маршала врло често зналачки користио задње нагибе. Он је на самом гребену — у правцу непријатеља — истурао танак застор стрелаца, као неку врсту „претстраже“, док је главнину својих снага повлачио на положај позади гребена — на задњи нагиб. Слабе снаге на гребену имале су задатак да благовремено открију покрете и наступање непријатеља, а затим да га својом ватром задржавају, ломе и носе му губитке. По одбацивању нападачевих слабијих снага са гребена, Велингтон је свежим снагама, смештеним иза гребена, предузимао снажан противнапад у моменту када је преморени и истрошени непријатељ избијао пред сам положај. Међутим, овај начин избора положаја и дејства на задњем нагибу био је убрзо заборављен, да би касније, са даљим развојем и усавршавањем ратне технике и појавом на бојишту бројне и моћне артиљерије, у неким европским армијама поново оживела идеја коришћења задњих нагиба у одбрани. Тако су се у времену пред избијање Првог светског рата појавила мишљења и предлози да би у неким случајевима било веома корисно да се предњи крај одбране главног положаја, или само један његов део, постави на задњем нагибу, јер се сматрало да ће на тај начин бранилац донекле моћи да паралише нападачеву надмоћност у техници.

Мада је у званичним правилима неких тадашњих европских армија било одредби о коришћењу задњих нагиба у одбрани (на пример, у Француској армији), ипак је у почетку Првог светског рата ређе долазило до њихове практичне примене. Примера ради, навешћемо да су аустроугарске трупе на Српском фронту, још септембра 1914 године у борбама на Мачковом Камену користиле задње нагибе. Нешто касније, и положаји српских трупа у Колубарској бици били су на задњим нагибима, одакле су прешле у противофанзиву одбацујући аустроугарске снаге најпре на сам гребен, а затим и са његових предњих нагиба. Важност задњих нагиба почела је правилно да се схвата тек од половине 1915 године, када су Немци на Западном фронту почели да израђују једну од линија својих положаја на задњем нагибу. Међутим, Немци су тек у Другом светском рату, у својим одбранбеним операцијама, како на планинском тако и на маневарском земљишту, према приликама, врло често бирали и организовали положаје не само на предњим, већ и на задњим нагибима, па чак и на самим врховима и гребенима узвишења. То се показало практичним и корисним, не само у погледу смањења сопствених губитака и обезбеђења од евентуалних непријатељских напада из позадине, већ и у погледу извршења успешних противнапада или дочекивања нападача, који прилично несрећен и заморен избија на врх — гребен. Због тога су многе армије после рата у својим званич-

ним правилима предвиделе постављање предњег краја главног положаја и на задњим нагибима.

Основне предности постављања предњег краја на задњем нагибу састоје се у томе што су браниочеве снаге које су на њему распоређене, такоређи потпуно обезбеђене од дејства непријатељског пешадиског наоружања, а у знатној мери и од дејства непријатељске артиљерије и минобацача, јер је непријатељско осматрање, контрола и коректура ватре иза гребена врло тешка или никаква ако нема погодних бочних осматрачница и артиљериских авиона, који често не могу обезбедити потребан континуитет у осматрању. Задњи нагиби у извесној мери ограничавају и успешно дејство непријатељске борбене авијације. То значи да непријатељ често не може да уочи предњи крај на задњем нагибу са земаљских осматрачница, већ само из ваздуха. Он га са земље већином може уочити тек по избијању његове пешадије на сам гребен — врх узвишења. Чак и у оним случајевима када нападач и раније открије тачно место браниоцевог предњег краја на задњем нагибу, он ипак неће бити у стању да својом артиљериском и минобацачком ватром нанесе браниоцу такве велике губитке као што би му могао нанети да је предњи крај постављен на предњем нагибу, зато што и најмања грешка у гађању изазива утрошак велике количине муниције без резултата.

У току Првог светског рата сматрало се да положаји с предњим крајем на задњем нагибу имају велики недостатак у томе што бранилац нема довољно брисаног простора у правцу гребена. Међутим, искуство из Другог светског рата показало је да се може задржати сваки налет непријатеља само ако бранилац има макар 50—100 метара чистог брисаног простора у правцу гребена.²⁾ Штавише, у таквим условима браниочева пешадија на предњем крају је најбоље заклоњена од ватре нападачеве артиљерије, поред раније наведених разлога, и због тога што при гађању мора да води рачуна и о зони сигурности сопствене пешадије. С друге стране, нападачева пешадија се излаже најјачој ватри браниоцеве артиљерије и минобацача баш у моменту када избија на сам гребен, јер се тада веома добро види. Она ће у том тренутку бити остављена такоређи сама себи, јер њена сопствена артиљерија и минобацачи, због зоне сигурности, неће моћи да туку браниочеву пешадију која са задњег нагиба предузима противнапад и која, у таквим условима, може не само да задржи нападача, већ и да га изненадном јаком ватром са блиских отстојања и снажним противнападом одбаци са гребена. Исто тако, са задњег нагиба бранилац може да врши противнапад релативно свежим снагама у моменту кад нападач избија на сам гребен, тј. док се још на њему није средио и снашао. Задњи нагиби су погодни за одбрану и у противтенковском смислу, само ако се противтенковска оруђа смишљено поставе и вешто маскирају у непосредној близини гребена.

²⁾ У току Народноослободилачког рата наше јединице су најчешће сачекивале непријатеља на овим отстојањима и, пошто би га засуле снажном и изненадном ватром, прелазиле у противнапад и разбијале га.

Међутим, треба имати у виду да дубок распоред браниоца захтева и одговарајућу дубину земљишта, а то значи да и задњи нагиби треба да имају довољну дубину да би се на њима јединице могле правилно распоредити. Нажалост, земљиште то често не дозвољава, а нарочито на уским гребенима планинског земљишта зато што су њихови задњи нагиби обично стрми и јако испреламани. Велики недостатак предњег краја на задњем нагибу огледа се и у томе што је ограничено или сасвим онемогућено осматрање предземљиштом, тако да непријатељски слабији делови могу ноћу, а на покривеном и испресецаном земљишту и дању, да узнемиравају браниоцеве јединице. Да би ове недостатке колико-толико отклонио бранилац је принуђен да истура осматраче на сам гребен или нешто испред њега, а понекад и на надвишавајуће висове позади гребена или са стране, код суседних јединица. А да не би дозволио нападачу да приђе гребену без губитака, бранилац треба да организује тучење предњег нагиба ватром артиљерије и минобацача и појединих аутоматских оруђа и стрелаца постављених на погодним местима испред гребена. Осим тога, он треба да изврши и запречавање на предњем нагибу, да на погодним местима постави противпешадиске и противтенковске препреке које ће бити штићене ватром. За ту сврху могу се употребити минобацачи са задњег нагиба и поједина ПТ оруђа и митраљеви са погодних ватрених положаја са стране. Другим речима, на предњем нагибу треба створити лажни предњи крај који ће бити довољно брањен ватром артиљерије, минобацача и аутоматских оруђа. Тиме ће се омогућити прикривен маневар браниоцевих ватрених средстава и резерви, као и бочна ватра већег дела његових ПТ средстава и аутоматских оруђа која су постављена на предњим нагибима.

Поставља се питање: у којим случајевима треба одређивати предњи крај одбране на задњем нагибу? По моме мишљењу, онда када предњи нагиб не пружа могућност доброг заклањања од непријатељског угледа са земље и из ваздуха, тј. када је откривен и јако уочљив, а тиме и изложен снажној непријатељској ватри; затим када је предњи нагиб благ, низак и потпуно го, а усто га и непријатељски полазни положај за напад надвишава; када задњи нагиби пружају боље могућности за дејство оруђа са положеном путањом и, једном речју, када су предњи нагиби неподесни за одбрану. Наравно, задње нагибе треба користити за постављање предњег краја и онда када су предњи нагиби изгубљени у претходним борбама или их непријатељ још држи у својим рукама.

*

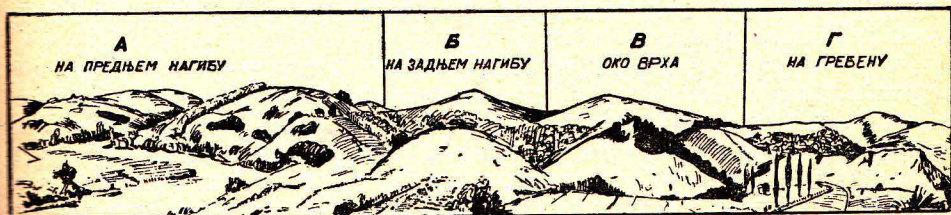
Због наведених недостатака предњег краја одбране и на предњим и задњим нагибима, често ће се појавити потреба да се предњи крај поставља у непосредној близини, око и дуж самих врхова и гребена, као што су то Немци радили у току Другог светског рата, нарочито у маневарској одбрани на планинском, а и на маневарском земљишту. Такав предњи крај, с једне стране, олакшава браниочево

осматрање предземљишта, али, с друге стране, отежава успешно гађање оруђа са положеном путањом. Исто тако, он се тешко може прикрити од нападачевог осматрања, тако да на себе највише привлачи јаку непријатељску артиљериску ватру. Међутим, нападач не може успешно да осматра и туче браниочеву живу силу и ватрена средства иза врхова и гребена. Зато је, по моме мишљењу, најбоље да се предњи крај одбране постави кружно око појединих доминирајућих врхова и гребена узвишења, тако да се искористе предности предњег краја и на предњим и на задњим нагибима. Тиме ће се браниоцу омогућити да води жилаву и упорну кружну одбрану и да врши прикривен маневар својим ватреним средствима и резервама. Да би на предњем нагибу избегао уништење већег дела своје живе силе и ватрених средстава од стране непријатељске артиљерије и оруђа за непосредно гађање, бранилац их може привремено склонити у заклоне и склоништа позади гребена. Иако ће наступање непријатеља уз предње падине врхова — гребена у том случају бити релативно лако, ипак се браниочеве јединице по извршеном преносу непријатељске артиљериске ватре могу брзо вратити и посести своје положаје на предњем крају, одакле ће нападача обасути најјачом блиском ватром и ручним бомбама и одбити његов јуриш. Ако би нападач и успео да заузме овако постављен предњи крај и сам врх, односно гребен, браниочеве јединице које су дотле биле прикривене позади, биће у стању да са задњег нагиба брзо изврше снажан противнапад и поврате не само изгубљени гребен (врх), већ и део предњег краја испред њега. Уосталом, и из искуства из Кореје види се да су Севернокорејци и Кинези често постављали предњи крај одбране и организовали цео главни положај око појединих доминирајућих висова и гребена.

Некад ће бити корисно да се предњи крај одбране постави и на самим гребенима уских коса и повијараца са откривеним и стрмим нагибима или непосредно иза њих. У првом случају, задњи нагиби се могу користити за израду заклона и склоништа за смештај људства са предњег краја за време артприпреме или за смештај резерви. Иако се такав предњи крај може лако осматрити и тући најјачом непријатељском ватром, он се ипак може теже погађати због тога што је тешко извршити тачну коректуру артиљериске и минобацачке ватре (јер је и сасвим мали пребачај довољан да се не осмотри пад зрна). Оваква плитка — гребенска одбрана претежно се може примењивати на планинском земљишту које обилује великим бројем паралелних уских коса са стрмим нагибима, где се одбрана заснива на држању њихових гребена и на развијању што моћније ватре са предњег краја одбране. Али, ако се и испред гребена изврши умешно и солидно утврђивање и запречавање, онда ће и освајање оваквих положаја често претстављати врло тежак подухват, скопчан са великим физичким напорима и губицима. Међутим, овакви врхови и гребени могу се користити и за постављање лажног предњег краја, с тим да се борба прими на њиховим задњим нагибима или на унапред припремљеном положају у њиховој позадини.

Због разноврсног рељефа и карактера земљишта (на неким отсесима испресецао и покривено, на другим једнолико и откривено, на трећим са уским гребенима и стрмим предњим нагибима, итд.), по моме мишљењу, треба и предњи крај постављати на разне начине — на једном отсеку на предњем нагибу, на другом у непосредној близини гребена, на трећем око врха (гребена), а на четвртом делу на задњем нагибу узвишења, и тсл. Неоспорно је да ће овакво постављање предњег краја бити и целисходно и корисно, јер ће се на тај начин њихове предности искористити, а недостаци узајамно отклонити.

При избору предњег краја мора се водити рачуна и о земљишту испред и иза њега, јер ако предземљиште у зони непријатељског вероватног полазног положаја за напад, на пример, надвишава земљиште на предњем делу браниоcheвог главног положаја, онда би било погрешно и нецелисходно кад би се предњи крај поставио на откривеним и лако уочљивим предњим нагибима, јер би нападач могао да туче браниоcheве јединице такорећи „у главу“. У таквим случајевима биће корисније да се предњи крај постави непосредно иза гребена (ако су ови за то подесни) или на његовом задњем нагибу. Али ако земљиште главног положаја надвишава нападачев полазни положај за напад, или ако оно нагло пада и прелази у равницу, онда је, свакако, корисније и боље да се предњи крај постави на предњим нагибима, а, у неким случајевима, и у подножју узвишења. С друге стране, треба тежити да се предњи крај изабере и постави тако да се иза њега може извршити правилан размештај осталих браниоcheвих снага и средстава, односно елемената одбране у оквиру главног одбранбеног појаса, тј. да на њему има подесних линија за постављање друге и треће траншеје (линије ровова), међуположаја и резервног положаја, осматрачница, артиљерије, итд.

Притом, у оквиру одбранбене зоне дивизије може бити више разних комбинација за постављање предњег краја. Како би то могло изгледати на земљишту приказано је на горњој шеми. Из ње се види да се предњи крај одбране главног положаја одбранбене зоне дивизије може поставити на отсеку „А“ на предњем нагибу, на отсеку „Б“ на задњем нагибу, на отсеку „В“ кружно око виса, а на отсеку „Г“ — на самом гребену. Предњи крај на отсеку „А“ постављен је на предњем нагибу зато што покривеност предњег нагиба омогућава доста добро осматрање и ватрено дејство, затим прикривени распоред и маневар јединица, добру везу, организацију ПТО, успешну ватру

према суседном отсеку „Б“, погодно постављање друге и треће траншеје (линије ровова), итд. На откривеном — голом и јако истакнутом отсеку „Б“ било би нецелисходно кад би се предњи крај одбране поставио на предњем нагибу, јер би јединице на њему биле изложене концентричној непријатељској ватри, тако да би претрпеле тешке губитке. А пошто се овај део положаја, све до гребена, може успешно бранити фланкирном и косом ватром са суседних отсека, то је и због тога боље да се предњи крај постави на задњем нагибу. Очигледно је да је на отсеку „В“ најбоље ако се предњи крај постави кружно око врха виса. Због врло стрмог и уског гребена на отсеку „Г“ било би најбоље да се предњи крај постави дуж самог гребена, односно одмах непосредно иза њега. Иако ће предњи крај, због уочљивости на овом месту, бити тучен снажном непријатељском ватром, ипак ће јединице на њему, као што је раније било објашњено, бити поштеђене великих губитака. Према томе, изгледа да је у овом конкретном случају много подеснија и кориснија оваква комбинација избора предњег краја, него да је предњи крај постављен дуж читавог фронта само на предњем или само на задњем нагибу, или пак по самом гребену, јер би његов избор, без обзира на могућност и удобност распореда осталих браничових снага и елемената одбране, а у првом реду главног положаја, свакако био једностран и узак. Зато је у нашем случају предњи крај на отсеку „А“ постављен на предњем нагибу и због тога што он омогућава погодан распоред и других елемената одбране по дубини, јер за то има подесних услова. На отсеку „Б“, например, друга траншеја (линија ровова) предвиђена је на задњим, а на отсеку „В“ и „Г“ на предњим нагибима коса, јер то тактички услови захтевају, а и земљиште то омогућава. Међутим, по моме мишљењу, предњи крај одбране може се различито постављати на предњем и задњем нагибу и око врхова (гребена) не само у оквиру одбранбене зоне дивизије, већ и у оквиру мањих јединица — на отсеку пука, одбранбеног рејона батаљона, па чак и чете.

Као што се види, користи од комбинованог — делимичног постављања предњег краја одбране на предњим и задњим нагибима, око и на врховима — гребенима узвишења, по моме мишљењу, веома су велике. Пре свега, непријатељ би тада тешко могао да открије место предњег краја, а тиме и остале елементе главног положаја и одбранбеног појаса. Самим тим, он би често био принуђен да доноси и погрешне одлуке у погледу употребе својих снага и средстава у нападу, тј. одлуке које не би одговарале стварном стању код браниоца. Тако ће, например, ако се предњи крај одбране постави „неправилно“ (делом на предњим и задњим нагибима, а делом на врховима и гребенима) нападачева артиљерија и минобацачи бити принуђени да растурају своју ватру не само у артприпреми, већ и у артподршци јуриша. У сваком случају, оваквим начином избора и постављања предњег краја бранилац се ослобађа досадашњих стереотипних навика у поседу главног положаја, а донекле и целог главног одбранбеног појаса.